

UDK: 364.68:316.446-056.26

DOI: 10.5379/urbani-izziv-2014-25-02-004

Prejeto: 18. 1. 2014

Sprejeto: 15. 8. 2014

Richard SENDI

Socialna inovacija za boj proti diskriminaciji oseb z oviranostmi v grajenem okolju

Pravice oseb z oviranostmi do enakih možnosti in dostopa brez ovir so zagotovljene v številnih dokumentih na mednarodni in državni ravni, različne raziskave in vsakdanje izkušnje pa kažejo, da se te pravne določbe v praksi ne izvajajo vedno. Osebe z oviranostmi se še naprej soočajo s številnimi ovirami v urbanem okolju, kar potrjuje, da trenutni pristopi k odpravljanju ovir niso ustrezni in da je treba nujno poiskati druge učinkovitejše rešitve. V članku je predstavljena ena od rešitev, ki temelji na hipotezi, da lahko pomemben napredek na tem področju dosežemo samo, če preoblikujemo vloge glavnih deležnikov. Avtor članka predlaga, naj se vloge zamenjajo in naj se namesto sedanjih pristopov od zgoraj navzdol uvede pristop od

spodaj navzgor. Da bi olajšal uvedbo tega pristopa, je bil oblikovan interaktivni internetni portal, ki je v članku predstavljen in opisan kot »spletni forum«. Na podlagi temeljitega pregleda literature na temo »socialne inovacije« avtor članka meni, da je predlagani novi pristop socialna inovacija, zaradi česar lahko postane učinkovit mehanizem, ki bo omogočil oblikovanje okolij brez ovir in s tem odpravil diskriminacijo oseb z oviranostmi v bivalnem okolju.

Ključne besede: osebe z oviranostmi, diskriminacija, bivalno okolje, dostop brez ovir, pristop od spodaj navzgor, socialna inovacija

1 Uvod

Invalidnost velja po vsem svetu za pomembno politično vprašanje, zlasti v povezavi z zagotavljanjem človekovih pravic. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije (2011) na svetu živi milijarda ljudi s telesno oviranostjo. V Evropi naj bi funkcionalno ovirane osebe predstavljale od 15 do 20 % delovno sposobnega prebivalstva, kar pomeni, da ima vsak peti ali šesti delovno sposoben posameznik dolgotrajne zdravstvene težave ali določeno okvaro (je invaliden). Zaradi hitro rastočega števila ostarelih v razvitih državah, zlasti starejših od 80 let, lahko pričakujemo, da se bo odstotek funkcionalno oviranih ljudi v prihodnje še povečeval. Kljub tem visokim številkam pa se osebe z oviranostmi na žalost še vedno pogosto soočajo z diskriminacijo, negativnim odnosom in različnimi oblikami ovir, ki vplivajo na njihovo zdravje, dobro počutje in kakovost življenja. Zaradi tega je odstranitev ovir v grajenem okolju in pri sporazumevanju, s katero bi osebam z oviranostmi zagotovili popoln dostop in jim omogočili dejavno vključitev v družbo, po vsem svetu velik izziv.

Če si ogledamo problematiko s politične plati, so bili v zvezi z različnimi vidiki diskriminacije oseb z oviranostmi sprejeti že številni zakoni, konvencije, deklaracije, strategije, uredbe, tehnični standardi, programi in smernice. Na mednarodni ravni so to na primer Amsterdamska pogodba, ki jo je Evropska komisija sprejela leta 1997, in Standardna pravila o izenačevanju možnosti invalidov, ki jih je Generalna skupščina Združenih narodov uradno sprejela leta 2006. Standardna pravila so bila prvi pravno zavezujoč dokument o invalidnosti, katerega glavni cilji so bili zagotavljanje človekovih pravic, uresničevanje načela enakih možnosti in enakega obravnavanja ter preprečevanje diskriminacije invalidnih oseb. To pomembno listino je slovenski parlament ratificiral leta 2008. Konvencija priznava pomen dostopa do fizičnega, družbenega in gospodarskega okolja ter do informacijskih in komunikacijskih tehnologij, ki osebam z oviranostmi omogoča, da v celoti uporabljajo in uživajo človekove pravice in osnovne svoboščine. Še ena ključna listina s tega področja je Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020, ki jo je Evropska komisija sprejela novembra 2010 in določa glavno strategijo, na podlagi katere se lahko osebe z oviranostmi polno vključujejo v družbo in gospodarstvo.

Poleg različnih ratificiranih mednarodnih listin so pravice oseb z oviranostmi v Sloveniji zagotovljene tudi z ustavo ter različnimi zakoni in predpisi. Na žalost pa so raziskave pokazale, da ratifikacija mednarodnih konvencij in sprejemanje zakonov še ne pomenita, da se te listine in akti tudi dejansko izvajajo v praksi. Številni raziskovalci in strokovnjaki, ki preučujejo položaj oseb z oviranostmi v Sloveniji, so ugotovili, da je v zadnjih desetletjih vse več primerov neuspešnega prizadevanja, da bi se na tem področju kar koli izboljšalo. Najpomembnejše raziskave

s tega področja vključujejo primerjalno analizo samostojnega življenja invalidnih oseb v izbranih državah članicah Evropske unije (Kobal idr., 2004); raziskavi, v kateri sta avtorici Mateja Nagode in Polona Dremelj (2004, 2005) preučevali omrežja socialne opore oseb z gibalnimi težavami, ter študiji Barbare Kobal idr. (2006, 2007), v katerih se avtorica ukvarja z vprašanji, povezanimi s finančno podporo invalidnim osebam. Barbara Kresal (2007) je uredila publikacijo, v kateri so podrobno predstavljene pravice invalidnih v Sloveniji, raziskava Slavke Kukove idr. (2005) pa se je osredotočila na pravice ljudi z intelektualnimi oviranostmi. Poleg tega je bila Slovenija med enajstimi partnerskimi državami, ki so sodelovale v raziskovalnem projektu z naslovom »LivingAll: Free movement and equal opportunities for all«, ki ga je financirala EU in katerega izsledki so pokazali, da se v večini sodelujočih držav sprejeti zakoni izvajajo v nezadostni meri ali pa sploh ne (Garcés idr., 2007). Posledično je bilo eno glavnih priporočil projekta prav to, da je treba razviti nove metodologije in mehanizme, ki bodo omogočali učinkovitejšo izvajanje ukrepov za odstranjevanje ovir v bivalnem okolju. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v do zdaj najizčrpnější slovenski raziskavi (Sendi idr., 2011). V okviru triletnega raziskovalnega projekta so raziskovalci podrobno preučevali bivalne razmere oseb z oviranostmi in glavne ovire, s katerimi se te srečujejo v vsakdanjem življenju. Glavna ugotovitev raziskave je bila, da se te osebe v grajenem okolju stalno srečujejo z ovirami, ki bi bile že zdavnaj odpravljene, če bi se konvencije in ustrezne pravne določbe v celoti izvajale v praksi. Pri vseh opisanih raziskavah so bila običajno podana različna priporočila za državne organe, katerih cilj je bila uvedba ukrepov, ki bi omogočali uspešnejše oblikovanje okolja brez ovir.

Zaradi potrebe po nujni izpolnitvi tega cilja je skupina raziskovalcev z Urbanističnega inštituta Republike Slovenije začela iskati in razvijati nove rešitve, ki vključujejo nove in učinkovite pristope k reševanju obravnavane problematike. Glavna hipoteza pri iskanju alternativnih rešitev je bila, da trenutni poskusi reševanja problema nedostopnosti v bivalnem okolju niso uspešni predvsem zato, ker oblikovalci politike ne prepoznajo potrebe po nujni dejavni vključitvi ciljnih skupin prebivalstva v izvajanje različnih programov, namenjenih odstranitvi ovir v bivalnem okolju. Na podlagi te hipoteze smo oblikovali tezo, da lahko viden napredek na tem področju dosežemo samo s preoblikovanjem in zamenjavo vlog glavnih déležnikov. Iskani drugačni rešitev je torej temeljilo na prepričanju, da je za uspeh na tem področju potrebna učinkovita vključitev oseb z oviranostmi v konkretne dejavnosti odkrivanja in odstranjevanja vseh vrst ovir v bivalnem okolju. Rezultat teh prizadevanj je spletni forum, ki je v članku predstavljen in opisan kot mehanizem, s katerim lahko učinkovito olajšamo pomemben prehod od izjav na papirju k dejanskemu oblikovanju okolij brez ovir. Spletni forum je nova rešitev, ki deluje po načelu od spodaj nav-

zgor ter omogoča lažje ter natančno odkrivanje obstoječih ovir v grajenem okolju in pri sporazumevanju, hkrati pa deluje tudi kot mehanizem, s katerim lahko stalno nadziramo dejavnosti v grajenem okolju in preprečimo pojav novih ovir. Osnovna domneva je, da dosedanji pristopi od zgoraj navzdol niso v celoti uspešno izpolnjevali ciljev mednarodnih in nacionalnih listin o dostopu brez ovir. Predlagani pristop od spodaj navzgor je opisan kot socialna inovacija. Kot takega smo ga opredelili na podlagi temeljitega pregleda razpoložljive literature, v kateri je podana teoretična razlaga tega pojma. Na tej teoretični osnovi smo določili in opisali glavne značilnosti predlaganega pristopa od spodaj navzgor, na podlagi katerih ga lahko uvrstimo med socialne inovacije. Agnès Hubert idr. (2010: 33) so socialne inovacije opredelili kot »nove ideje (izdelki, storitve in modeli), ki izpolnjujejo družbene potrebe (učinkoviteje kot druge rešitve) in hkrati ustvarjajo nove družbene odnose ali oblike sodelovanja«.

V nadaljevanju je najprej predstavljeno teoretično ozadje, pri čemer je opisan osnovni pojem socialne inovacije in predstavljen teoretični okvir za poznejšo vključitev v predlagani pristop od spodaj navzgor. Temu sledita predstavitev ter opis namena in narave interaktivnega spletnega foruma, ki smo ga razvili in predlagali kot učinkovitejšo rešitev. V zadnjem poglavju pa so na podlagi predstavljenega teoretičnega koncepta določeni ključni elementi, s katerimi lahko predlagani novi pristop označimo za socialno inovacijo.

2 Teoretično ozadje socialne inovacije

Če želimo spletni forum opredeliti kot socialno inovacijo, moramo najprej preučiti teoretično ozadje, na podlagi katerega lahko določimo glavne elemente, s katerimi ga lahko označimo kot takega. Pregled literature o socialnih inovacijah kaže, da je bila ta tema do zdaj deležna le obrobne znanstvene obravnave. Nekateri avtorji položaj na tem področju opisujejo z besedami, kot so »razmeroma slabo raziskano« (Sharra in Nyssens, 2009), »premalo raziskano« (Mumford, 2002) ali »raziskave na tem področju so še v povojih« (Read, 2000), medtem ko Jürgen Howaldt in Michael Schwarz (2010) ter Frank Moulaert idr. (2005) v zadnjih dvajsetih letih opažajo povečano zanimanje za to temo v družboslovnih analizah zahodnjaških držav. Kot navajata Eduardo Pol in Simon Ville (2009: 2), je »izraz ‚socialna inovacija‘ vstopil v družboslovni diskurz s posebno hitrostjo, vendar ni splošno sprejetega stališča o njegovi relevantnosti ali posebnem pomenu v družboslovju in humanistiki«. Nekateri avtorji (na primer Robert Grimm idr., 2013) so zaskrbljeni, da je raba pojma postala že preveč ohlapna, in sicer že do kritične točke«. Do povečanega diskurza o tej temi je lahko prišlo tudi zato, ker so nekateri družboslovci (na primer Martin, 2006, in Cajaiba-Santana, 2014) prepoznali njeno aktualnost in so svoje razprave oblikovali na prepričanju, da bi

morala socialna inovacija imeti pomembno vlogo pri prizadevanjih za institucionalne spremembe, ki bi izboljšale bivalne razmere. Različni izzivi sodobne družbe zahtevajo alternativne inovativne rešitve, s katerimi se lahko učinkoviteje spopadamo z družbenimi spremembami, ki nenehno vplivajo na blaginjo ter bivalne razmere različnih skupin in posameznikov (Lehtola in Stähle, 2014). Zapletenost rabe koncepta socialne inovacije, še zlasti v urbanizmu, je predstavljena v obsežni publikaciji, ki so jo izdali Paul Drewe idr. (2008), v njej pa so združene različne študije primerov, ki se v glavnem nanašajo na oživiljanje mest.

Nekateri avtorji, ki so pisali o tej temi (na primer Moulaert idr., 2005, Mumford, 2002, Howaldt in Schwarz, 2010; Hubert, 2010) in iskali njen izvor, omenjajo, da sta pojem socialne inovacije uvedla že Max Weber ob koncu 19. stoletja in Joseph Schumpeter v začetku 30. let 20. stoletja. Nezadostno zanimanje za to temo so opazili tudi Geoff Mulgan idr. (2006: 5), ki so navedli, da je »o socialni inovaciji znano presenetljivo malo v primerjavi z ogromnim številom raziskav inovacij s področja ekonomije in znanosti«. Primanjkljaj v strokovni literaturi so poleg tega opazili tudi avtorji poročila delavnice o socialnih inovacijah, ki je bilo izdano pod okriljem Urada svetovalcev za evropsko politiko Evropske komisije (ang. *Bureau of European Policy Advisers*, v nadaljevanju: BEPA). Ugotovili so, da ta tema »ni zadostno raziskana« (Hubert idr., 2010). Zaradi pomanjkanja obsežne strokovne obravnave te teme na splošno velja, da v obstoječi literaturi ni uveljavljene definicije pojma socialne inovacije (Pol in Ville, 2009). Anthony Read (2000) ugotavlja, da se pri raziskavah inovacij že v začetku pojavi težava pri opredelitvi tega, kaj natančno sploh je inovacija. Omenja tudi druge raziskovalce (Abramson, 1991; Eveland, 1991, navedeno v Wolfe, 1994), ki menijo, da zaradi prevelike zapletenosti področja ni mogoče oblikovati splošne teorije inovacij. Podobnega mnenja je tudi Michael D. Mumford (2002), ki navaja, da je metodološka kompleksnost eden glavnih dejavnikov, zaradi katerih je socialne inovacije težko preučevati in opredeliti.

Kljub razmeroma nezadostnemu teoretiziranju o tej temi so različni avtorji opredelili več značilnosti in predlagali več definicij socialne inovacije, ki dajejo uporabno podlago za to, da lahko izdelani spletni forum obravnavamo in označimo kot socialno inovacijo. Začnemo lahko s preprosto in jasno definicijo, ki sta jo oblikovala Frances Westley in Nino Antadze (2010: 15), ki sta socialno inovacijo opredelila kot »tiste procese, izdelke in pobude, ki so močno kritični do sistema, ki je ustvaril problem, ki ga poskušajo rešiti«. Navajata, da *socialna inovacija povzroči spremembe, ki temeljito spremenijo osnovno rutino družbenega sistema, v katerem se inovacija pojavi*. Ta kratka definicija ustrezno povzema način razmišljanja, ki je značilen tudi za druge avtorje, ki so obravnavali to temo.

Eden od njih je Michael D. Mumford (2002), ki je opredelil več podobnih značilnosti socialne inovacije, in sicer:

- »socialna inovacija se nanaša na ustvarjanje in uresničevanje novih idej o tem, kako bi ljudje morali organizirati svoje osebne dejavnosti ali socialne interakcije, da bi dosegli enega ali več skupnih ciljev« (prav tam: 253);
- »socialna inovacija lahko vključuje tudi razvoj novih procesov in postopkov strukturiranja skupnega dela, uvedbo novih družbenih praks v skupino ali razvoj novih poslovnih praks« (prav tam: 253);
- »socialna inovacija zahteva ideje in rešitve, ki temeljijo na prepoznavanju omejenega števila obvladljivih ključnih vprašanj« (prav tam: 263);
- »socialna inovacija je v svojem bistvu praktična dejavnost, pri kateri se mora pokazati korist v razmeroma kratkem času« (prav tam: 264);
- »pri socialni inovaciji gre za pripravljenost preureditve ali prestrukturiranja obstoječih družbenih odnosov, da se obravnava ali reši določeno vprašanje« (prav tam: 264).

Zgornje trditve lahko strnemo v te glavne značilnosti socialne inovacije (Mumford, 2002): reševanje aktualnih vprašanj, uresničevanje novih idej, socialna interakcija, razvoj novih procesov in prestrukturiranje družbenih odnosov.

Podobno Moulaert idr. (2005: 1970) navajajo, da je »splošni družbeni cilj socialnih inovacij spodbujanje vključevanja v različna družbena področja (zlasti na trg delovne sile, v izobraževalni sistem ter družabno in kulturno življenje)«. Opredeljujejo te razsežnosti socialne inovacije (prav tam: 1976):

- »zadovoljitev človekovih potreb, ki trenutno niso zadovoljene, ker jih trg ali država ,še ne‘ ali ,nič več‘ ne zazna kot pomembne (vsebinska ali produktna razsežnost);
- spremembe v družbenih odnosih, zlasti v povezavi z upravljanjem, ki omogočajo zgoraj opisano zadovoljitev, hkrati pa izboljšajo stopnjo sodelovanja vseh družbenih skupin, še zlasti prikrajšanih (procesna razsežnost);
- izboljšanje družbenopolitične sposobnosti in dostopa do virov, ki sta potrebna za večjo uveljavitev pravic do izpolnjevanja človekovih potreb in sodelovanja (razsežnost krepitev moči)«.

Za svoj članek so Moulaert idr. (2005: 1978) oblikovali delovno definicijo socialne inovacije, ki je sestavljena iz štirih trditvev:

- »socialna inovacija je odvisna od svoje poti in konteksta; nanaša se na tiste spremembe v ciljih, sredstvih in ustanovah, ki pripeljejo do boljše vključitve izključenih skupin in posameznikov v različna področja družbe v različnem prostorskem obsegu;
- socialna inovacija je predvsem stvar procesne inovacije – to je sprememb v dinamiki družbenih odnosov, tudi razmerij moči;

- ker gre pri socialni inovaciji predvsem za družbeno vključenost, gre pri tem tudi za nasprotovanje ali premagovanje konservativnih silnic, ki želijo v praksi okrepiti ali obdržati socialno izključenost;
- socialna inovacija se zato nanaša predvsem na etično stališče socialne pravičnosti, ki je seveda podvržena različnim interpretacijam in je v praksi pogosto plod družbene konstrukcije«.

Za Moulaerta idr. (2005) gre pri socialni inovaciji torej za spreminjanje ciljev, ki omogoča vključitev izključenih skupin, za zadovoljevanje človekovih potreb, spreminjanje družbenih odnosov in razmerij moči, premagovanje konservativnih sil, ki ohranjajo prakse socialnega izključevanja, sodelovanje prikrajšanih skupin in krepitev njihove moči.

V *Stanford Social Innovation Review*, eni redkih strokovnih revij, ki se ukvarjajo s to temo, so James A. Phills idr. (2008: 34) socialno inovacijo opredelili kot »proces iznajdbe novih rešitev socialnega problema, iskanja podpore za te rešitve in njihovega izvajanja«. Natančneje so socialno inovacijo opredelili kot »novo rešitev družbenega problema, ki je učinkovitejša, smotrnejša, bolj trajnostna in pravičnejša od obstoječih rešitev, njena ustvarjena vrednost pa koristi celotni družbi in ne samo posameznikom« (prav tam: 34). V tem primeru se socialna inovacija razume kot proces, ki se začne z iznajdbo rešitve družbenega problema v dobro družbo v splošnem. Podobno so Robin Murray idr. (2010: 3) socialno inovacijo opredelili kot »nove ideje (izdelke, storitve in modele), ki izpolnjujejo družbene potrebe in hkrati ustvarjajo nove družbene odnose ali oblike sodelovanja. Z drugimi besedami, to so inovacije, ki koristijo družbi in hkrati povečajo njeno sposobnost ukrepanja«. Poleg koristi za družbo ta definicija omenja tudi ustvarjanje novih družbenih odnosov in povečanje vloge družbe. Podobno stališče imata tudi Howaldt in Schwarz (2010: 23), ki navajata definicijo Alexandra Kesselringa in Michaele Leitner (2008), po kateri so socialne inovacije prvine družbenih sprememb, ki »ustvarjajo nova družbena dejstva oziroma na prepoznaven način vplivajo na obnašanje posameznikov ali določenih družbenih skupin, pri čemer so usmerjene k prepoznavnim objektom, ki niso ekonomsko motivirani«. Definicija A. Kesselringa in M. Leitner torej zgoraj opisanim definicijam dodaja nov pomemben element: neekonomsko motivacijo socialne inovacije. Podobno Pol in Ville (2009) poudarjata, da socialne inovacije niso pogojene z dobičkom, kot to velja za poslovne inovacije, pri katerih gre v bistvu za nove ideje, s katerimi se išče dobiček in ki se razvijajo za zaslužek.

Raziskava, ki so jo raziskovalci opravili v okviru delavnice o socialnih inovacijah BEPA, je vsekakor ena najpodrobnejših raziskav socialne inovacije, ki so bile opravljene do zdaj (Hubert idr., 2010). V obsežnem poročilu so raziskovalci podrobno

Značilnosti socialne inovacije		
Mumford (2002)	Moulaert idr. (2005)	Hubert idr. (2010)
<ul style="list-style-type: none"> • reševanje aktualnih vprašanj • ustvarjanje in uresničevanje novih idej • organizacija osebnih dejavnosti • socialna interakcija • razvoj novih procesov • strukturiranje sodelovalnega dela • uvedba novih družbenih praks • preureditev ali prestrukturiranje obstoječih družbenih odnosov 	<ul style="list-style-type: none"> • spodbujanje vključevanja • omogočanje marginaliziranim skupinam, da izrazijo svoje mnenje in potrebe • upravljanje • krepitev sposobnosti • zadovoljitev človekovih potreb • spremembe v družbenih odnosih • spremembe ciljev • vključevanje izključenih skupin • izboljšanje družbenopolitične sposobnosti • sodelovanje • krepitev moči • družbena vključenost • premagovanje konservativnih silnic, ki v praksi ohranjajo družbeno izključenost • družbena pravičnost 	<ul style="list-style-type: none"> • opremljanje posameznikov z ustreznimi spretnostmi • aktivacija državljanov • ustvarjanje in uresničevanje novih idej • odzivanje na nujne družbene zahteve • izboljšanje blaginje in dobrega počutja ljudi • ustvarjanje novih družbenih odnosov in oblik sodelovanja • povečanje sposobnosti družbe, da ukrepa • socialne interakcije med posamezniki

Slika 1: Značilni elementi socialne inovacije, kot so jih opredelili različni avtorji

opisali ključna vprašanja socialne inovacije, na podlagi katerih so razvili svojo definicijo tega pojma. Med drugim so navedli te glavne značilnosti:

- »najpomembnejše dolgoročno družbeno vprašanje je, kako opremiti posameznike s pravimi spretnostmi, da bodo v sodobnem gospodarstvu uspešni kot delavci, podjetniki in potrošniki« (prav tam: 21);
- »socialna inovacija poleg tega aktivira vsakega državljana, da postane dejaven del inovacijskega procesa« (prav tam: 30);
- »inovacija se nanaša na sposobnost ustvarjanja in uresničevanja novih idej, ki dokazano prinašajo vrednost; pridevnik ‚socialen‘ se nanaša na vrsto vrednosti, ki naj bi jo inovacija prinesla: vrednost, pri kateri je manj podarka na dobičku in več na vprašanih, kot so kakovost življenja, solidarnost in dobro počutje ipd.; kot kažejo trenutne javne in znanstvene razprave, se nanaša na razvoj inovativnih rešitev in novih oblik organizacije in interakcij, s katerimi lahko rešujemo družbena vprašanja« (prav tam: 33);
- »na splošno lahko socialno inovacijo opredelimo kot nov odziv na nujne družbene zahteve, ki vplivajo na proces socialnih interakcij; njen cilj je izboljšati blaginjo med ljudmi (prav tam: 33);
- »socialne inovacije so inovacije, ki so socialne z vidika svojih ciljev in tudi načinov doseganja teh ciljev; natančneje, socialne inovacije opredeljujemo kot nove ideje (izdelki, storitve in modeli), ki izpolnjujejo družbene potrebe (učinkoviteje kot druge rešitve) in hkrati ustvarjajo nove družbene odnose ali oblike sodelovanja; z drugimi besedami, to so inovacije, ki koristijo družbi in hkrati povečajo njeno sposobnost ukrepanja« (prav tam: 33).

Avtorji priznavajo, da »glede na to, da gre za nov pojem, ki se še razvija, za socialno inovacijo ne moremo uporabiti ozke definicije s strogo določenimi akterji, cilji in sredstvi« (Hubert idr., 2010: 42). Na podlagi tega so razvili definicijo, sestavljeno iz dveh razsežnosti:

- (a) procesne razsežnosti, ki socialno inovacijo opredeljuje kot »inovacijo, ki se nanaša na razvoj novih oblik organizacije in interakcij, s katerimi se odzivamo na družbena vprašanja« (prav tam: 43), in
- (b) razsežnosti končnega izida, v skladu s katero naj bi s socialnimi inovacijami reševali:
 - »socialne zahteve, ki jih trg ali obstoječe ustanove običajno ne obravnavajo in so usmerjene k ranljivim družbenim skupinam;
 - družbene izzive, pri katerih je zabrisana meja med ‚socialnim‘ in ‚ekonomskim‘, usmerjeni pa so k družbi na splošno;
 - potrebo po preureditvi družbe v smeri okolja večjega sodelovanja, v katerem sta krepitev moči in učenje vir ter končni izid blaginje in dobrega počutja« (prav tam: 43).

Ključni elementi socialne inovacije, ki so jih določili v raziskavi BEPA, so torej: opremljanje posameznikov z ustreznimi spretnostmi, aktiviranje državljanov, ustvarjanje in uresničevanje novih idej, odzivanje na nujne družbene zahteve, oblikovanje novih družbenih odnosov, obravnavanje ranljivih skupin in povečanje sposobnosti družbe, da ukrepa v dobro celotne družbe. Čeprav se procesna razsežnost in razsežnost končnega izida, ki so ju predlagali avtorji raziskave, v bistvu nanašata na značilnosti, ki so podobne tistim, ki smo jih predstavili zgoraj, uvajata tudi pomembna nova elementa: sodelovanje in krepitev moči. Oba sta bistvena za uspešno izvajanje novih rešitev.

Dejavno sodelovanje splošne javnosti lahko pereče družbene probleme učinkovito preoblikuje v uspešne rešitve (Lisetchi in Brancu, 2014).

Za večjo preglednost smo na sliki 1 s ključnimi besedami povzeli vse predstavljene definicije socialne inovacije, ki so jih razvili Mumford (2002), Moulaert idr. (2005) ter Hubert idr. (2010). Na sliki 1 so predstavljeni najrazličnejši izrazi, s katerimi so ti avtorji opisali pojem socialne inovacije. Kljub temu lahko najdemo več elementov, ki so skupni razmišljanju navedenih avtorjev in drugih, katerih dela smo preučili. Na podlagi tega lahko povzete ključne besede strnemo v te štiri osnovne značilnosti socialne inovacije:

- začetek,
- ustvarjanje novih idej,
- aktivacija državljanov in
- doseganje sprememb.

Na podlagi teh osnovnih elementov smo v zadnjem poglavju predlagani pristop od spodaj navzgor opredelili kot socialno inovacijo.

3 Spletni forum: pristop od spodaj navzgor

Predlagani pristop od spodaj navzgor smo oblikovali tako, da deluje kot spletni forum. Gre za interaktivni internetni portal, ki smo ga izdelali, da bi osebam z oviranostmi in tudi splošni javnosti omogočili dejavno sodelovanje pri odkrivanju in odpravljanju vseh vrst ovir v grajenem okolju in pri sporazumevanju po vsej Sloveniji. V bistvu je to orodje za zbiranje informacij o vseh oblikah ovir, s katerimi se osebe z oviranostmi srečujejo vsak dan. Izrablja možnost uporabe družbenih medijev »kot platforme za učinkovito podporo procesom socialne inovacije, ki presega omejitve, povezane s hitrostjo in obsegom, ter lahko postane alternativa trenutno uveljavljenim institucionalnim mehanizmom« (Hans-Werner idr., 2012: 13). Spletni forum torej omogoča preprosto in učinkovito zbiranje informacij o dostopu s pomočjo splošne javnosti. Spodbuja strateško uporabo interneta, s katerim lahko širimo aktualne in pomembne informacije (Yusef in Vilkomerson, 2014). Sodelovanje javnosti v prostorskem načrtovanju (ki si mora prizadevati za oblikovanje grajenega okolja brez ovir) s pomočjo spletnih orodij velja za mehanizem, ki sestavlja del demokratičnega procesa in pomembno zmanjšuje možnost pojava negativnih vplivov (Bizjak, 2012). Ljudi smo prosili, naj sporočijo informacije o ovirah, ki jih opazijo v svojem bivalnem okolju. Omogočanje osebam z oviranostmi, da same navedejo konkretne ovire, na katere naletijo, je prva faza in eden najpomembnejših elementov predlaganega novega pristopa. Menimo, da je eden od razlogov za slab napredek pri odstranjevanju

ovir dejstvo, da trenutni pristopi ne vključujejo mehanizmov za sistematično ugotavljanje obstoječih ovir. Kljub številnim zakonom in predpisom, ki so povezani z neoviranim dostopom, trenutno ni sistema, ki bi nadziral njihovo dosledno izvajanje v praksi. Državni organi (gradbeni inšpektorat), ki lahko v teh primerih zakonsko ukrepajo, niso dovolj dejavni pri odkrivanju prekrškov in nalaganju kazni. Osnovni argument v zvezi s tem je, da je neučinkovitost gradbenega inšpektorata ena najšibkejših točk trenutnih pristopov od zgoraj navzdol. Predlagani pristop od spodaj navzgor torej ponuja preprosto in učinkovito rešitev tega problema. Osebe z oviranostmi najbolje vedo, katere ovire jim preprečujejo, da bi se lahko v celoti vključile v bivalno okolje. S tem ko jim omogočimo, da dejavno sodelujejo pri odkrivanju teh ovir, naredimo prvi korak v prvi vrsti ukrepov, ki jih moramo izvesti, če želimo na tem področju doseči izboljšanje. Splošna javnost pa mora poleg podatkov o obstoječih ovirah sporočiti tudi podatke o »ovirah, ki šele nastajajo«, se pravi, tistih objektih, ki se gradijo na novo. Namen tega ukrepa je seveda preprečiti pojav novih ovir. Predlagani pristop od spodaj navzgor, ki se osredotoča na aktivacijo splošne javnosti, da bi ta prevzela dejavno vlogo v boju proti oviram v grajenem okolju in pri sporazumevanju, je nova rešitev, ki bo prav gotovo pripeljala k dokončni odstranitvi različnih oblik diskriminacije v urbanem okolju. Aidan Cerar (2012) je tovrstno sodelovanje splošne javnosti poimenoval reakcijska participacija, za katero je značilna večja motivacija za ukrepanje in s tem doseganje izboljšav kot za kontributivno participacijo, ki jo opisuje Igor Bizjak (2012).

Sistem, ki smo ga razvili, omogoča dva načina oddajanja informacij na spletnem forumu. Uporabnik lahko vnese zahtevane informacije neposredno v okno, ki se odpre, ko uporabnik klikne na zavihek »Oddaj informacijo« (slika 2).

Lahko pa klikne tudi na določen objekt na zemljevidu, pri čemer se odpre okno, v katero vnese ustrezne podatke. V obeh primerih mora uporabnik vnesti te podatke: ime objekta, ime/vrsto objekta, naslov objekta, poštno številko, svoj elektronski naslov in kratek opis ovire, ki jo prijavlja. Edina razlika med obema načinoma vnosa je v tem, da so oblikovalci foruma ugotovili, da nekateri uporabniki morda ne bodo želeli brskati po Google Maps, da bi poiskali objekt, ki ga želijo prijaviti. Poleg sporočanja ovir spletni forum osebam z oviranostmi omogoča tudi medsebojno izmenjavo informacij in izkušenj. Kot tak se lahko uporablja kot komunikacijsko družbeno omrežje, ki osebe z oviranostmi spodbuja k temu, da razvijajo ideje in predlagajo tudi druge izboljšave. Poleg tega smo oblikovali poseben meni, ki omogoča uporabo in dostop do vseh dejavnosti na spletnem forumu tudi slepim in slabovidnim.

Kot je bilo že navedeno, so informacije, zbrane na spletnem forumu, šele prvi korak v procesu odstranjevanja ovir. Te infor-

Oddaja pobud

Pobudo lahko oddate na dva načina:
izpolnite spodnji obrazec
ali
na zemljevidu poiščete objekt in kliknete nanj. Pri tem se vam odpre obrazec, ki ga izpolnite.

Razlika med vnosoma je v tem, da se v prvem primeru ne zabeleži prostorska pozicija objekta.

Vstavi pobudo

Ime/naslov objekta*

Vaše ime in priimek*

Vaša tel. številka*

Vaša e-pošta*

Opis ovir*

* Opozorilo: polja, označena z *, so obvezna!

Vstavi pobudo

Ime/naslov objekta*

Vaše ime in priimek*

Vaša telefonska številka*

Vaša e-pošta*

Opis ovir*

Slika 2: Oddaja informacij na spletnem forumu

macije mora potem nekdo prejeti in na njihovi podlagi ukrepati, zaradi česar je seveda treba postaviti ustrezen in učinkovit sistem za obdelavo pridobljenega gradiva. Za to je zadolžena služba za nadzor in spremljanje, ki je v bistvu izvršilni organ spletnega foruma. Služba upravlja in spremlja postopke na spletnem forumu ter opravi začetno obdelavo zbranih informacij. V začetni fazi obdelave informacij izvede te štiri naloge:

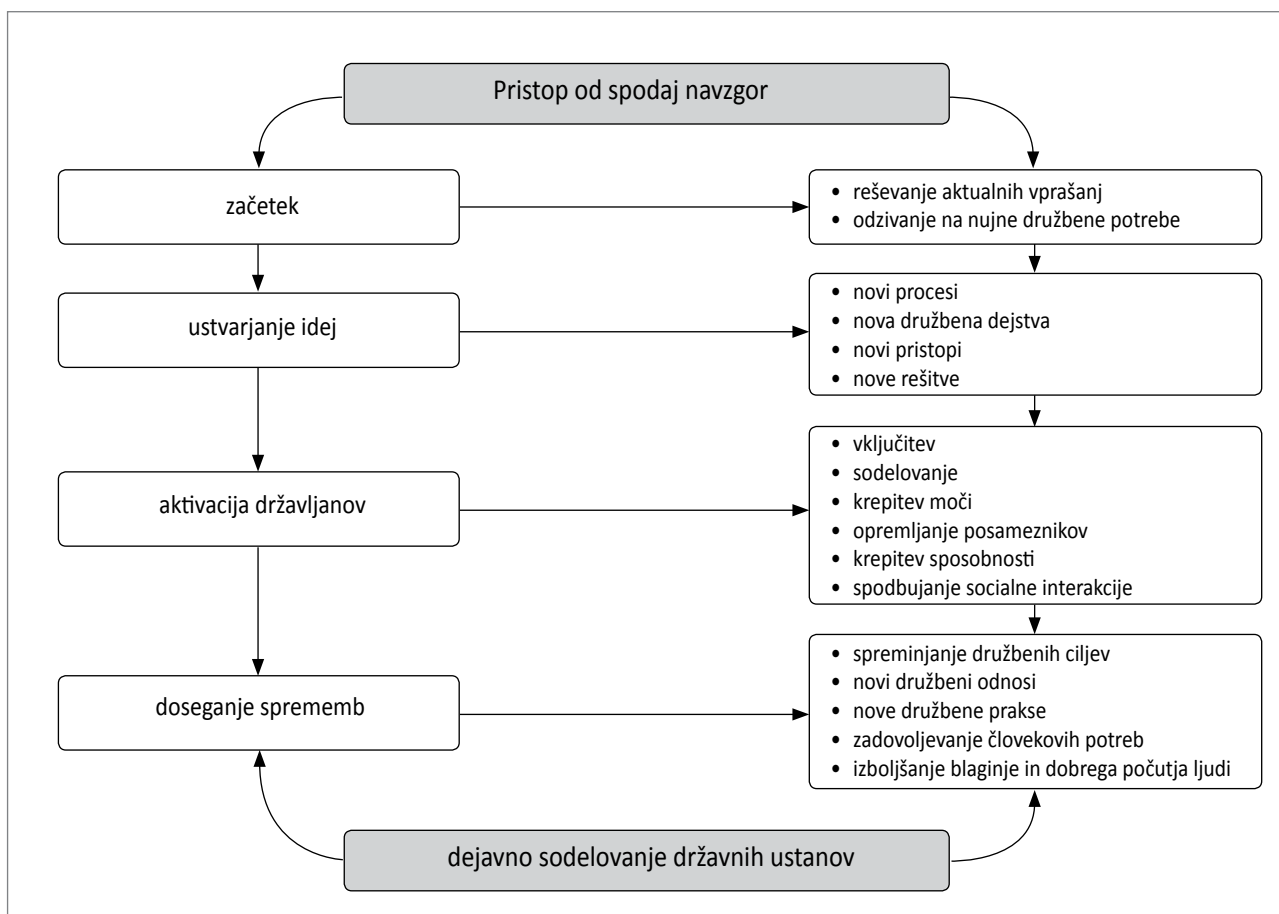
- odgovori na povpraševanje ali pošlje zahtevane informacije o zadevah, povezanih z dostopnostjo;
- obvesti lastnika/upravljalca posameznega objekta o sporočeni oviri;
- nemudoma ukrepa (obvesti odgovorni državni nadzorni organ, zlasti če gre za novogradnje, ki jasno kršijo veljavne predpise glede neoviranega dostopa);
- opravi dodatne preglede na terenu, če je treba preveriti dejansko naravo sporočene ovire.

Tako urejene informacije nato pošlje pristojnim ustanovam ali strokovnjakom, ki morajo ustrezno ukrepati v skladu z njenimi priporočili. Kot je poudarjeno tudi v sklepu članka, mora tovrsten pristop od spodaj navzgor temeljiti na dejavnem in prizadevnem sodelovanju odgovornih državnih ustanov, ki morajo

še zlasti poskrbeti za to, da so ugotovljene kršitve ustrezno kaznovane. Omeniti je treba, da spletni forum prinaša še eno novost: bistveno poenostavi delo gradbenega inšpektorata, kar lahko poveča njegovo učinkovitost pri odkrivanju kršitev in zagotavljanju skladnosti s predpisanimi standardi.

Predlagani pristop od spodaj navzgor ima torej dva glavna namena: nudi zelo učinkovit mehanizem za odkrivanje ovir (tako obstoječih kot tistih, ki se gradijo) in njihovo prijavljanje z namenom ustreznega ukrepanja in pomembno poenostavi proces odkrivanja ovir, kar olajša delo državnih ustanov, odgovornih za zagotavljanje neoviranega dostopa. Pristop je torej oblikovan kot nekakšno gonilo, ki lahko odgovorne državne ustanove prisili v to, da prevzamejo dejavnejšo vlogo pri izvajanju politik in ukrepov, namenjenih odstranjevanju ovir v bivalnem okolju. To je tudi bistvo obrnjenih vlog, ki so glavna značilnost predlaganega pristopa od spodaj navzgor.

V nadaljevanju so na podlagi teoretičnega koncepta, izpeljanega iz pregleda literature, predstavljeni dokazi za to, da ima predlagani pristop od spodaj navzgor vse glavne značilnosti, ki ga jasno uvrščajo med socialne inovacije.

Slika 3: Veriga socialne inovacije

4 Opredelitev pristopa od spodaj navzgor kot socialne inovacije

Da bi jasno opredelili osnovne elemente predlaganega novega pristopa, na podlagi katerih ga lahko označimo za socialno inovacijo, smo nadgradili zgoraj opisani teoretični okvir in oblikovali tako imenovano verigo socialne inovacije. Ta teoretični koncept smo uporabili, da bi vanj vključili ključne elemente predlaganega pristopa, na podlagi katerih lahko ugotovimo lastnosti, ki pristop opredeljujejo kot socialno inovacijo. Odnosi v verigi socialne inovacije so predstavljeni na sliki 3.

Kot je prikazano na sliki 3, je socialna inovacija proces, ki je sestavljen iz zaporedja dogodkov. Poimenovali smo ga verigo socialne inovacije. Oznako »pristop od spodaj navzgor« smo namenoma postavili na vrh verige, ker smo želeli poudariti zamenjavo vlog. »Dejavno vključitev državnih ustanov« smo postavili na dno, saj naj bi bil to zadnji člen verige. Veriga socialne inovacije se torej začne s prepoznavanjem prisotnosti določenega družbenega problema, ki ga je treba obravnavati. V našem primeru se je oblikovanje spletnega foruma začelo na podlagi izsledkov dveh raziskovalnih projektov, opisanih v uvodu (vseevropski projekt LivingAll, ki ga je financirala Ev-

ropska unija, in ožja slovenska raziskava). Začetek oblikovanja inovacije je torej sprožil dolgotrajen družbeni problem oziroma, z drugimi besedami, proces oblikovanja spletnega foruma se je začel kot odziv na nujno družbeno potrebo. Projekta, v katerih so raziskovalci preučevali položaj oseb z oviranostmi, sta zagotovila potrebne osnovne informacije, na podlagi katerih smo lahko nadaljevali naslednjo stopnjo v verigi socialne inovacije: iskanje novih idej.

Pristop pri iskanju novih idej je temeljil na priznavanju dejstva, da »bolj ko so pobude od spodaj navzgor, ki jih oblikujemo zoper uveljavljene prakse oziroma s katerimi želimo te prakse spremeniti, spontane in kreativne, inovativnejše so« (Moulaert idr., 2005: 1972). Zato smo se morali pri iskanju novih idej nujno osredotočiti na družbene skupine, ki jih obravnavana vprašanja zadevajo, to je na tiste, ki bi imeli največ koristi od predlagane rešitve. V konkretnem primeru smo predlagali alternativne rešitve, ki osebam z oviranostmi omogočajo dejavno sodelovanje v dejavnostih, namenjenih odstranjevanju ovir v bivalnem okolju. Pomen sodelovanja prizadetih skupin pri uresničevanju novih idej so poudarili že Hubert idr. (2010: 35): »Rešitve se morajo osredotočiti na upravičence in morajo biti oblikovane skupaj z njimi, po možnosti jih morajo oblikovati sami, nikoli pa ne smejo biti oblikovane brez njih.«

Ta zahteva se lepo ujema z naslednjo stopnjo v verigi socialne inovacije.

Aktivacija državljanov je stopnja, na kateri državljani sodelujejo pri uresničevanju novih idej in rešitev. Spletni forum je učinkovito orodje za aktiviranje državljanov. Treba pa je poudariti, da ni namenjen samo osebam z oviranostmi, saj lahko vsakdo sodeluje pri odkrivanju obstoječih ovir in preprečevanju pojava novih. Vsakdo (osebe z oviranostmi in drugi) lahko prispeva informacije o obstoječih ovirah, poleg tega pa lahko prek foruma pošlje tudi pritožbe glede vseh oblik diskriminacije v urbanem okolju. Kot smo ugotovili že pri pregledu literature, je aktivacija državljanov ukrep, ki je zelo pomemben za razvoj novih oblik družbenih odnosov in spodbujanje socialne interakcije. Tudi Hubert idr. (2010) navajajo, da so inovacije, ki se izvajajo z vključitvijo, sodelovanjem in krepitevijo moči državljanov, dobre za družbo, hkrati pa povečajo tudi njeno sposobnost ukrepanja. S tega vidika pričakujemo, da bo spletni forum pomembno prispeval k splošnemu ozaveščanju o položaju oseb z oviranostmi in k odstranitvi vseh oblik ovir, ki tem osebam preprečujejo, da bi v družbi polno sodelovale.

Pregled literature je poleg tega pokazal, da procesi socialnih inovacij, ki dajejo prednost sodelovanju državljanov in spodbujajo socialno interakcijo, pogosto pripeljejo k učinkovitejšim in bolj trajnostnim rešitvam. Socialne interakcije med različnimi deležniki so zato zelo pomembne za uresničevanje postavljenega cilja: doseganja sprememb na bolje. Spletni forum je izvrstno orodje za olajšanje sodelovanja državljanov in socialne interakcije, ki vodita k uspehu in spremembam. Doseganje sprememb je v literaturi opisano kot spreminjanje družbenih ciljev, preoblikovanje obstoječih odnosov, ustvarjanje novih družbenih odnosov, oblik sodelovanja in praks, zadovoljevanje človekovih potreb in izboljšanje blaginje med ljudmi. S spletnim forumom smo trenutno politično (samo deklarativno) retoriko o odpravljanju diskriminacije oseb z oviranostmi popeljali na višjo raven, na kateri je odstranjevanje ovir v grajenem okolju in pri sporazumevanju postalo uresničljivejši cilj, kot je to veljalo v preteklosti. Skratka, spletni forum je inovacija, ki koristi družbi in hkrati poveča njeno sposobnost ukrepanja za izboljšanje blaginje med ljudmi.

Predlagani pristop od spodaj navzgor ustrezno vključuje opisane glavne stopnje verige socialne inovacije. Kot tak ima vse osnovne značilnosti, na podlagi katerih ga lahko opredelimo kot socialno inovacijo.

5 Sklep

Predstavljeni pristop od spodaj navzgor je mehanizem, ki omogoča ogromen preskok od izjav na papirju do učinkovitih konkretnih ukrepov. Interaktiven spletni forum je celo-

vit mehanizem, ki je, vsaj kolikor nam je znano, prvi tovrsten pristop k odpravljanju ovir v grajenem okolju in pri sporazumevanju. S predlaganim novim pristopom lahko dosežemo velik uspeh na področju, na katerem obstoječi pristopi do zdaj niso prinesli zelenih izboljšav. Naslednji velik izziv pa je seveda, kako ta pristop uspešno izvajati. Mumford (2002: 263) je upravičeno opozoril, da »socialna inovacija očitno ne zahteva samo določenih posebnih spretnosti in znanj, ampak postavlja določene posebne zahteve tudi v zvezi z izvajanjem rešitve«. Treba je poudariti, da izvajanje oziroma delovanje spletnega foruma zahteva tudi dejavno sodelovanje državnih ustanov (ministrstev, vladnih organov in različnih javnih organizacij), katerih odgovornost vključuje skrb za osebe z oviranostmi. Njihovo prizadevno sodelovanje je zelo pomembno za uspešno izvajanje pristopa od spodaj navzgor. S predlaganjem tega novega pristopa nikakor ne zmanjšujemo pomembnosti vloge državnih ustanov pri doseganju pozitivnih sprememb. Ukrepi odgovornih državnih ustanov tvorijo zadnjo fazo pristopa od spodaj navzgor, ki od državnih ustanov in različnih organov, odgovornih za zagotavljanje skladnosti z ustreznimi načrtovalskimi in gradbenimi predpisi, zahteva, da učinkovito izvajajo svoje naloge. Še zlasti pomembna je vloga gradbene inšpektorata pri nalaganju kazni za ugotovljene kršitve. To bi moralo biti tudi pomembno izhodišče za zakonodajalca in vse državne ustanove, ki izvajajo zakonodajno oblast. S tega vidika priporočamo uvedbo strožjih kaznovalnih ukrepov, ki pa se morajo pri kršenju zakonskih zahtev, povezanih z neoviranim dostopom, tudi strožje in dosledneje izvajati. Uspešnost izvedbe novega pristopa je torej močno odvisna od pričakovane dopolnilne vloge odgovornih državnih ustanov, ki je predvidena v zadnjem členu verige socialne inovacije. Izvedba novega pristopa zahteva seveda tudi določena državna proračunska sredstva, s katerimi bi pokrili stroške okrepljenega sodelovanja inšpektorata. Vendar gre še vedno za minimalne stroške, ki jih mora država kriti za to, da omogoči osebam z oviranostmi polno vključitev v družbo. Pravzaprav državo več stane, če ne zagotovi ravnih dostopa, ki osebam z oviranostmi daje boljše priložnosti za polno sodelovanje na vseh področjih življenja in v gospodarstvu ter s tem izboljšanje njihove blaginje in dobrega počutja. Od predlaganega pristopa od spodaj navzgor lahko torej dolgoročno pričakujemo, da bo pomagal znižati državne stroške oskrbe oseb z oviranostmi. Če bodo vsi akterji učinkovito izvajali svoje naloge, lahko že v kratkem pride do pomembnih izboljšav, ki bodo končno odpravile diskriminacijo oseb z oviranostmi v bivalnem okolju ter olajšale njihovo polno in učinkovito sodelovanje in enakovredno vključitev v družbo. Poleg tega se lahko predlagani pristop uporablja tudi v drugih državah, seveda z ustreznimi prilagoditvami.

Richard Sendi

Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: richard.sendi@uir.si

Zahvala

Avtor se zahvaljuje Agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije ter Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, ki sta financirala raziskovalni projekt, na podlagi katerega je nastal ta članek. Prav tako se zahvaljujem vsem sodelujočim raziskovalcem za njihovo predanost in napore, ki so jih vložili v razvoj in izdelavo spletnega foruma. Posebna zahvala gre tudi Društvu študentov invalidov Slovenije, zlasti tistim njegovim članom, ki so sodelovali v terenski raziskavi.

Viri in literatura

- Bizjak, I. (2012): Izboljšanje javne participacije pri prostorskem načrtovanju s pomočjo orodij spleta 2.0. *Urbani izziv*, 23(1), str. 36–48. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2012-23-01-004
- Cajaiba-Santana, G. (2014): Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, str. 42–51. DOI: 10.1016/j.techfore.2013.05.008
- Cerar, A. (2014): Od odziva do pobude: potencial kontributivne participacije. *Urbani izziv*, 25(1), str. 24–36. DOI: 10.5379/urbani-izziv-2014-25-01-002
- Drewe, P., Klein, J. L., in Hulsbergen, E. (ur.) (2008): *The challenge of social innovation in urban revitalization*. Amsterdam, Techne Press.
- Fisk, M. J. (2001): The implication of smart home technologies. V: Peace, M. S., in Holland, C. (ur.): *Inclusive housing in an ageing society. Innovative approaches*, str. 101–124. Bristol, Policy Press.
- Franz, H. W., Hochgerner, J., in Howaldt, J. (2012): *Challenge social innovation: Potentials for business, social entrepreneurship, welfare and civil society*. Heidelberg, Springer-Verlag. DOI: 10.1007/978-3-642-32879-4_1
- Garcés, J., Sendi, R., Černič Mali, B., Kerbler, B., in Kobal Tomc, B. (2007): *Free movement and equal opportunities for all (LivingAll). Compilation and classification of the national policies and action plans in Europe (LivingAll national initiatives report)*. Valencia, Polibienestar.
- Grimm, R., Fox, C., Baines, B., in Albertson, K. (2013): Social innovation, an answer to contemporary societal challenges? Locating the concept in theory and practice. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*, 26(4), str. 436–455. DOI: 10.1080/13511610.2013.848163
- Howaldt, J., in Schwarz, M. (2010): *Social innovation: Concepts, research fields and international trends*. Dortmund, Sozialforschungsstelle Dortmund & ZWE der TU-Dortmund.
- Hubert, A. (2010): *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union*. Bruselj, Evropska komisija.
- Kesselring, A., in Leitner, M. (2008): *Soziale Innovationen in Unternehmen*. Dunaj, Unruhe Stiftung.
- Kobal, B., Dremelj, P., in Nagode, M. (2007): *Analiza socialno ekonomskega položaja invalidov za pripravo Zakona o izenačevanju možnosti invalidov*. Ljubljana, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Kobal, B., Dremelj, P., Nagode, M., in Smolej, S. (2006): *Analiza transferjev za invalide*. Ljubljana, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Kobal, B., Tjaša, Ž., in Smole, S. (2004): *Neodvisno življenje invalidov v izbranih državah evropske unije*. Ljubljana, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Kresal, B. (ur.) (2007): *Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji*. Ljubljana, Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Kukova, S., Zaviršek, D., in Urh, Š. (2005): *Rights of people with intellectual disabilities. Access to education and employment: Slovenia (monitoring report)*. Budimpešta, Open Society Institute.
- Lehtola, V. V., in Stähle, P. (2014): Societal innovation at the interface of the state and civil society. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*, 27(1), str. 152–174. DOI: 10.1080/13511610.2014.863995
- Lisetchi, M., in Brancu, L. (2014): The entrepreneurship concept as a subject of social innovation. *Procedia – Social and Behavioural Sciences*, 124, str. 87–92. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.02.463
- Martin, B. (2006): Social testing. *Social Alternatives*, 25(4), str. 39–42.
- Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., in Gonzalez, S. (2005): Towards alternative model(s) of local innovation. *Urban Studies*, 42(11), str. 1969–1990. DOI: 10.1080/00420980500279893
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., in Sanders, B. (2006): *Social innovation: What it is, why it matters, how it can be accelerated*. London, Basingstoke Press.
- Mumford, M. D. (2002): Social innovation: Ten cases from Benjamin Franklin. *Creativity Research Journal*, 14(2), str. 253–266. DOI: 10.1207/S15326934CRJ1402_11
- Murray, R., Caulier-Grice, J., in Mulgan, G. (2010): *The open book of social innovation*. London, Young Foundation and Nesta.
- Nagode, M., in Dremelj, P. (2004): Omrežja socialne opore oseb z gibalnimi težavami. V: Novak, M. (ur.): *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*, str. 121–129. Ljubljana, Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Nagode, M., in Dremelj, P. (2005): Spolne razlike v omrežjih socialne opore za ljudi z gibalnimi težavami v Sloveniji. *Socialno delo*, 44(1–2), str. 117–123.
- Phills, J. A., Deigmeir, K., in Miller, D. T. (2008): Rediscovering social innovation. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), str. 34–43.
- Pol, E., in Ville, S. (2009): Social innovation: Buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), str. 878–885. DOI: 10.1016/j.socsec.2009.02.011
- Read, A. (2000): Determinants of successful organisational innovation: A review of current research. *Journal of Management Practice*, 3(1), str. 95–119.
- Sendi, R., Kerbler, B., Bizjak, I., Goršič, N., Tominc, B., Mujkič, S. idr. (2011): *Ukrepi za uresničevanje pravic invalidov do dostopa brez ovir: inventarizacija obstoječih ovir v grajenem okolju in v objektih v javni rabi po Sloveniji: končno poročilo*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Sharra, R., in Nyssens, M. (2009): *Social innovation: An interdisciplinary and critical review of the concept*. Louvain-la-Neuve, Université Catholique de Louvain.
- Westley, F., in Antadze, N. (2010): Strategies for scaling social innovation for greater impact. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 15(2), str. 2–18.
- Wolfe, R. A. (1994): Organisational innovation: Review, critique and suggested research directions. *Journal of Management Studies*, 31(3), str. 405–431. DOI: 10.1111/j.1467-6486.1994.tb00624.x
- Yousef, T. J., in Vilkomerson, R. (2014): Public policy in divided societies: The role of policy institutes in advancing marginalized groups. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*, 27(1), str. 46–66. DOI: 10.1080/13511610.2013.777274